

Алгоритм вирішення управлінських завдань у рамках механізму управління економічним потенціалом розвитку підприємства машинобудування складається з таких стадій. Початковим етапом є діагностика сукупного потенціалу та його статичне оцінювання.

Ступінь використання будь-якого субпотенціалу розвитку підприємства машинобудування дає змогу відстежувати причинно-наслідкові зв'язки на основі використовуваних показників. Ми можемо виявити причини як високого рівня використання потенціалу, так і низького. Надалі ця інформація буде базовим орієнтиром для прийняття управлінських рішень у стратегічному управлінні.

Отже, рівень використання сукупного потенціалу розвитку підприємств машинобудування прямо залежить від рівня використання його функціональних складових субпотенціалів. Однак також можна дійти висновку, що підприємства з нижчим значенням рівня використання потенціалу мають більші потенційні можливості для розвитку.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є подальше безперервне вдосконалення методів і пошук нових пропозицій щодо оцінки потенціалу розвитку машинобудівних підприємств, з метою підвищення ефективності діяльності галузей національної економіки.

Список літератури

1. Герасимчук Н. Тенденції розвитку промисловості України на сучасному етапі / Н. Герасимчук // Економіка України. – 2009. – № 13. – С. 24-30.
2. Кунцевич В.О. Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства / В.О. Кунцевич // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 1 (43). – С. 68, 75, 130.
3. Козик В.В. Проблеми формування національної промислової політики України / В.В. Козик // Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2010. – № 527. – С. 17-20.

УДК [338.439.025.2:665.3]:339.52

Лучкова Ю.В. (ДонНУЕТ, Донецьк)

ДОСЛІДЖЕННЯ НОРМ ТА ПРАВИЛ СОТ ЩОДО НАДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ ВИРОБНИКАМ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ

У статті розглянуто питання вдосконалення практики надання державної допомоги виробникам олійно-жирового комплексу України згідно з нормами і правилами СОТ і забезпечення тактичної та стратегічної ефективності діяльності підприємств комплексу.

Ключові слова: *норми СОТ, державна допомога, ефективність, олійно-жировий комплекс.*

Дослідженню практики державної допомоги виробникам олійно-жирового комплексу згідно норм і правил СОТ останнім часом приділяється значна

увага практиків та науковців, адже інтеграційні процеси у світовій економіці ставлять цілу низку проблемних точок у царині нормативно-правового забезпечення, у механізмах практичної реалізації та економічних наслідків входження до економічного простору країн-учасниць СОТ. Перед підприємствами – активними експортерами, до яких належать підприємства олійно-жирового комплексу, постає комплекс проблем адаптаційного характеру. Забезпечення тактичної та стратегічної ефективної діяльності таких підприємств вимагає науково-практичного обґрунтування необхідних коректив діяльності.

У колі науковців невирішеною залишається проблема практичного механізму розподілу дозволеної правилами СОТ суми державної допомоги виробникам за видами економічної діяльності (у тому числі олієпереробним підприємствам). Питанням діяльності АПК в умовах СОТ присвячені роботи: [3-8].

Головна проблема, що досліджується українськими вченими у зв'язку зі вступом до СОТ, – це балансування державною допомогою для захисту виробників і відстоювання загальноекономічних інтересів України у встановлених СОТ межах. Неодноразово науковцями, фахівцями-практиками наголошувалося на необхідності глибокого теоретичного опрацювання цієї проблеми з метою створення механізму державної підтримки виробників через дозволені СОТ напрямки.

Метою статті є формалізація шляхів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних олієпереробних підприємств, що працюють за правилами СОТ.

Головною сировиною для переробних підприємств є насіння соняшнику, забезпечення яким на вигідних умовах є першорядною умовою успішної роботи переробників.

У зв'язку із цим виникає перше проблемне питання: принципи СОТ будуються на порівняльних перевагах країн і на вільній конкуренції. І якщо українські природно-кліматичні умови дозволяють вирощувати значні обсяги соняшника порівняльно дешевше, ніж інші, то переробні підприємства поступаються своїми позиціями більш розвинутим зарубіжним конкурентам, які не мають, наприклад, проблем з обіговими коштами, зношеністю основних фондів, відсутністю фахівців, недорозвиненістю ринкової інфраструктури тощо і можуть забезпечити більш ефективну переробку вітчизняної сировини. За умови перевищення світового ринкового попиту на насіння соняшнику над його пропозицією, зняття штучних обмежень на експорт олійної сировини (чого вимагають правила СОТ) може призвести до її дефіциту на внутрішньому ринку і простоювання олієпереробних потужностей.

Тому першочерговим завданням є віднаходження механізмів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних олієпереробних підприємств в умовах СОТ. Це питання можна розглядати в декількох площинах.

Провідним ключем дослідження має бути вивчення державної допомоги виробникам (так само – як переробним так і сільськогосподарським) у рамках політики СОТ. Вивчення спеціальної літератури показало, що державна підтримка як частина захисту національних інтересів є провідним елементом державної політики кожної з країн учасниць СОТ. Аналізуючи цей аспект загальної проблеми ефективності олійно-жирового комплексу України в рамках політики СОТ, слід детально розглянути такі питання:

1. Дозволені види державної допомоги виробникам згідно правил СОТ.
2. Методологічні основи розрахунків дозволених обсягів державної допомоги виробникам (зелена, жовта та блакитна скринька, загальний рівень підтримки виробників тощо).
3. Аналіз практики державної допомоги в Україні (існуючі види допомоги є забороненими СОТ).
4. Маневрування в рамках дозволеної допомоги виробникам.

По-друге, слід розглянути внутрішньогосподарські резерви підвищення ефективності олійно-жирового комплексу АПК (ці питання є напрямком подальших досліджень). Створення вертикально та горизонтально інтегрованих структур, що об'єднують вирощування соняшнику, його первинну переробку, виробництво олієжирової продукції та її продаж на внутрішньому та зовнішньому ринках – це той діючий на сьогодні механізм, який забезпечує мінімізацію ризиків, пов'язаних із недопостачанням сировини та водночас розширює проблемну сферу впливу олієпереробників на сільське господарство. Вирощування соняшнику та його переробка – це два проблемні аспекти, які по суті неможливо розділити. Тому значну частину дослідження мають становити питання підвищення економічної ефективності виробництва насіння соняшнику. Ця частина роботи передбачає аналіз стратегічних і тактичних напрямків аграрної політики нашої держави, бо лише комплексний підхід дозволить виділити систему факторів успішності вирощування соняшнику.

Державне сприяння підприємствам у ЄС постійно віднаходить компроміси між збереженням конкурентного середовища на європейському рівні та політичними інтересами країн-учасниць. Тому головним завданням вітчизняної політики фінансової підтримки підприємств, як вважають фахівці [8], є гармонізація підтримки з законодавством Європейського Союзу та СОТ. Цим питанням присвячені роботи [7; 8; 10]. За результатами аналізу літературних джерел виконано порівняння систем надання державної допомоги виробникам згідно правил СОТ та ЄС.

Втручання держави (підтримка) в діяльність окремих підприємств створює більш сприятливі для них умови, що породжує низку негативних наслідків на ринку (складено за [4]):

- спотворення конкуренції на мікро- та макrorівні. На мікрорівні: обмежений доступ до пільг перерозподіляє обсяги виробництва у бік субсидованих підприємств, які можуть бути менш ефективними або взагалі зумовити скорочення виробництва до суспільно неоптимального рівня, а все це на макrorівні, в свою чергу, зумовить зниження загальної економічної ефективності;
- нераціональне розміщення ресурсів та сповільнення структурної реформи.

У той же час підтримка виробників частково є виправданою, особливо у сфері виробництва соціально значимих благ (виробництво яких переважно є збитковим), для стимулювання природоохоронних заходів, для полегшення соціальних наслідків структурних перетворень та створення ринкової інфраструктури, для стимулювання інноваційної діяльності та підтримки малого бізнесу, для захисту галузей, що розвиваються, від іноземних конкурентів.

Відзначимо застосування важливого оцінного критерію, який використовується для визначення правомірності надання державної підтримки у формі гарантій (поручительств), кредитів, реструктуризації заборгованості чи надання фінансових ресурсів у рамках придбання корпоративних прав, що застосовується у закордонній практиці, – це тест на порівняння з аналогічними рішеннями приватного інвестора (market-economy-investor-Test) [8]. Результати проведення тесту дають можливість перевірити, чи потенційний приватний інвестор вклав би кошти в кризове підприємство в таких же обсягах і формах, як це здійснює держава. Тобто правомірними будуть лише такі державні вкладення фінансових коштів, якщо держава виступає повноцінним інвестором (кредитором) і на ринкових засадах вкладає кошти задля отримання прибутку на капітал.

Слід також наголосити, що субсидії, згідно з правилами СОТ, діляться на адресні та неадресні. Спотворюють конкуренцію та забороняються лише адресні субсидії.

Проблема субсидування на міжнародному ринку виникла з того моменту, коли країни у результаті перемовин зняли митні тарифи. За таких умов єдиним інструментом внутрішнього захисту економік стали субсидії. Наведемо види субсидій у міжнародній торгівлі, які, про що уже зазначалося, викривлюють конкуренцію і погіршують економічний стан країн, які їх застосовують. Це експортні субсидії, субсидії, спрямовані на заміщення імпорту, і внутрішні виробничі субсидії.

Розглянемо, як законодавчо підкріплена перебудова системи надання державної допомоги. Державне субсидування регулюється численними законодавчими актами, серед яких Конституція України, Господарський кодекс, Бюджетний кодекс, Закон про Державний бюджет України, Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством, урядові галузеві програми економічного і соціального розвитку, галузеві та регіональні програми державної допомоги через надання податкових пільг, рішення Кабінету Міністрів, податкових органів чи галузевих міністерств.

У цілому, як зазначають провідні фахівці [4], правове поле державної підтримки можна охарактеризувати так:

- відсутність завершеного правового механізму, який би врегульовував комплекс питань державної підтримки суб'єктів господарювання. Статті законів, які встановлюють порядок надання субсидій, мають фрагментарний характер;
- законодавчі акти не містять чітких механізмів надання, моніторингу та контролю за наданням державної допомоги суб'єктам господарювання;
- відсутні об'єктивні критерії надання та використання державної допомоги, не визначені пріоритети щодо державних видатків та відсутність їхнього довгострокового планування, що спричиняє до необґрунтоване втручання держави в ринкові механізми, лобіювання окремих економічних інтересів, розпорощення обмежених фінансових ресурсів держави;
- горизонтальна підтримка виробників в Україні – малопоширене явище. Переважання галузевих програм викликало викривлення конкурентного середовища в Україні і позбавило виробників стимулів до підвищення ефективності виробництва;

– законодавством не визначено саме поняття державної допомоги, її форми (наприклад, податкових пільг), а також загальнодержавні підходи та принципи державної політики у сфері надання та використання субсидій.

Проаналізуємо досвід державного регулювання АПК за кордоном. Як зазначено в комплексному дослідженні проблем державного регулювання таких країн, як США, Канада, Франція, Фінляндія, Німеччина, Угорщина, Великобританія [6, с. 132], державне регулювання сільського господарства за кордоном – це складний механізм, який передбачає інструменти впливу на прибутки фермерів, структуру сільськогосподарського виробництва, аграрний ринок, міжгалузеві і міжгосподарські відносини. А метою державного регулювання є, як зазначено, створення стабільних економічних, правових і соціальних умов для розвитку сільського господарства, задоволення потреб населення якісними продуктами харчування за соціально прийнятними цінами, охорона довкілля.

Найбільш поширені в зарубіжних країнах заходи державної підтримки агропромислового комплексу подано в роботі [6, с. 133] і показано на рисунку 1.

Рисунок 1 – Заходи державної підтримки АПК у розвинених країнах

Вивчення практики державної підтримки сільського господарства в Україні [2; 3; 5] свідчить про таке:

- дієвим напрямком непрямої державної допомоги вважається пільгове кредитування АПК. Та фінансування статті державного бюджету «Здійснення фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів» є не повним відносно запланованого рівня, витрати цієї статті скорочуються. Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про значні обсяги кредитування аграрного сектору економіки. До країн з найвищою питомою вагою позичкових коштів у аграрному капіталі належить Англія і Німеччина – 50%, Франція – 40%, Італія і Бельгія – 30%;

- дотації, що виділяються підгалузям АПК (особливо у тваринництві) є неефективними, оскільки не стимулюють їхній розвиток. Переважання компенсаційно-витратного підходу до розподілу фінансових ресурсів, не пов'язаного із показниками ефективності господарювання, призводить до екстенсивного відтворення збиткових і низькорентабельних підприємств, які отримують значні суми з державного бюджету.

Оскільки Україна взяла зобов'язання не перевищувати обсяг «жовтої скриньки» (тобто підтримка цін на продукцію, здешевлення цін на сировину і ін. – 609,5 млн дол. (3043 млн грн), першорядними, вважають фахівці [1, с. 20], є такі питання: а) податкові пільги; б) опрацювання державних програм бюджетної підтримки таким чином, щоб більшість заходів підпадала під опис заходів «зеленої скриньки».

В Україні застосовується в рамках підтримки сільськогосподарських виробників фіксований сільськогосподарський податок (ФСП) та пільги щодо податку на додану вартість (ПДВ). Стосовно податкових пільг, можна сказати таке: обсяги з пільг ПДВ майже повністю вичерпують обсяг «жовтої скриньки». Та скасування пільгового режиму може зумовити збиткову діяльність. Тому необхідне реформування податкової системи для зміни характеру адресності для галузі чи товару. Пільгові ставки ПДВ щодо операцій з поставки сільськогосподарської продукції сільськогосподарським виробникам слід неодмінно зберегти.

Стосовно другого питання. Наведемо можливі зміни типів підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні за модифікації підтримки відповідно до вимог СОТ. Наприклад, таку статтю із «жовтої скриньки» як «Фінансова підтримка доходів виробників рослинництва» можна замінити на статтю «зеленої скриньки» – «Платежі комплексної підтримки доходів сільськогосподарських виробників», або «жовтої» «Часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки» на статтю із зеленої – «Технічне переозброєння виробництва» і т.д. (детально в [1]).

Зазначимо, що в цілому у структурі державної допомоги переважають непрозорі непрямі форми субсидій, законодавча та інституційна база для контролю за наданням і використанням субсидій є недосконалими, відсутня публічна звітність та методика розрахунку розміру непрямих субсидій, що ускладнює оцінку їхньої ефективності та результативності, обмежені бюджетні кошти використовуються неефективно, що уповільнює структурні перетворення.

Зазначимо, що в літературі не висвітленими залишаються питання галузевої державної допомоги виробникам (говориться про уніфікацію допомоги, тобто скасування адресності (для якоїсь галузі)). Незрозумілими є практичні процеси розподілу за напрямками державної допомоги. Керуючись критерієм національного добробуту, можна визначити кілька похідних принципів політики реформування системи державних субсидій [4], які можна застосовувати й для побудови механізму державної допомоги агровиробникам:

- політика субсидування повинна здійснюватися з урахуванням довгострокових цілей сталого економічного розвитку;
- субсидування має сприяти розвитку, а не консервувати неефективний інституційний та структурний уклад економіки;
- політика субсидування має бути спрямована на підвищення загальної конкурентоспроможності країни та сприяти посиленню конкурентних переваг національних виробників на основі забезпечення достатньо широкого та рівномірного доступу підприємств до державної допомоги в межах країни;
- для досягнення економічних та соціальних цілей повинні застосовуватися такі види та форми субсидування, які справляють мінімальний негативний вплив на конкуренцію – горизонтальні неадресні субсидії;
- важливим принципом політики субсидування має бути чітка відповідність прийнятих рішень міжнародним зобов'язанням держави.

Висновки. Таким чином, у ході дослідження механізму державної допомоги виробникам олійно-жирового комплексу з'ясована невирішена дослідниками частина проблеми – це практичні аспекти розподілу дозволеної суми правилами СОТ державної допомоги виробникам за видами економічної діяльності (у тому числі олієпереробним підприємствам). Центральним моментом поставленого питання є перехід від адресної галузевої допомоги, яка використовується в Україні, до горизонтальної неадресної допомоги, що є дозволеною у СОТ.

Сформульовано висновок, що в результаті всебічного вивчення шляхів підвищення конкурентоспроможності олієпереробних підприємств, які працюють за правилами СОТ (використання державної допомоги за всіма напрямками, внутрішні резерви підвищення ефективності та робота в сільському господарстві), має викристалізуватися чітка система дієвих заходів для завоювання економічних переваг на світовому ринку олієпереробної продукції.

Діюча система державної допомоги в Україні відрізняється відсутністю сформованого правового механізму регулювання питань державної підтримки суб'єктів господарювання (надання підтримки, моніторингу, контролю субсидій), відсутністю методико-методологічних напрацювань для оптимізації напрямків державної допомоги та оцінки ефективності їхнього використання, що вимагає глибокого наукового опрацювання.

Головними аспектами перебудови державної системи надання субсидій виробникам є переведення статей допомоги із лімітованої «жовтої» скриньки підтримки виробників до необмеженої «зеленої». Причому, стосовно виробників олійно-жирового комплексу, головними проблемними пунктами є податкові пільги (особливо ПДВ), пільгове кредитування, страхування ризиків. Критеріями реформування системи державної допомоги мають бути стратегічна спрямо-

ваність на стале економічне зростання, на ефективну структурну перебудову, на підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників на світовому ринку.

Наступні напрямки досліджень вимагають формалізації системи факторів внутрішнього ринкового середовища підприємств олійно-жирового комплексу.

Список літератури

1. Амбросов В.Я. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарських виробників в умовах членства України у СОТ / В.Я. Амбросов, В.М. Онетіна // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 15-24.
2. Берлач Н.А. Сучасний стан та основні напрямки державної підтримки сільського господарства України / Н.А. Берлач // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 3. – С. 105-108.
3. Волощенко Л.Ю. Середньострокова державна аграрна політика в контексті інтеграції до СОТ / Л.Ю. Волощенко // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 3. – С. 55-66.
4. Державна допомога виробникам в Україні: реформування відповідно до норм СОТ та ЄС / За ред. С. Касьянова. – К.: Нора-Друк, 2004. – 86 с.
5. Ніщимна С. Правове регулювання державного кредитування сільського виробництва: зарубіжний досвід / С. Ніщимна // Право України. – 2006. – № 10. – С. 138-141.
6. Опыт государственного регулирования и поддержки сельского хозяйства за рубежом // Общество и экономика. – 2008. – № 8. – С. 132-151.
7. Статівка М. Проблеми гармонізації законодавства України про державну підтримку сільського господарства із законодавством ЄС / М. Статівка, І. Шуміло // Право України. – 2005. – № 8. – С. 132-135.
8. Терещенко О.О. Гармонізація державної політики фінансової підтримки підприємств із законодавством Європейського Союзу / О.О. Терещенко // Фінанси України. – 2004. – № 10. – С. 109-117.
9. Угода про субсидії та компенсаційні заходи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47610&cat_id=38227>.
10. Черненко С. Особливості регулювання державної допомоги в рамках СОТ та ЄС [Електронний ресурс] // Конкуренція. – 2005. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article;jsessionid=92C9A1D7F86B1514D242FAD353FE83CA?art_id=179052&cat_id=179051>.

УДК 334.735:631.11+65.012.412

Міценко Н.Г., канд. екон. наук, доц. (ЛКА, Львів)

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

У статті розглянуто сутність соціальної відповідальності споживчої кооперації, визначено передумови та шляхи її реалізації через розвиток заготівельно-виробничої діяльності.